

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Запропоновано характеристику соціальної та економічної ефективності з урахуванням особливостей роздрібної торгівлі та її загального впливу на національну економіку. Встановлено критерії соціальної та економічної ефективності роздрібної торгівлі. Виявлено взаємозв'язок між соціальною та економічною ефективністю роздрібної торгівлі.

Ключові слова: соціально-економічна ефективність, критерій, відтворення, роздрібна торгівля

Barna M.

ESSENCE OF SOCIAL AND ECONOMIC EFFICIENCY OF RETAIL BUSINESS

Description of social and economic efficiency offers taking into account the features of retail business and her general influence on a national economy. The criteria of social and economic efficiency of retail business are set. Intercommunication is educed between social and economic efficiency of retail business.

Keywords: socio-economic efficiency, criterion, recreation, retail business

1. Вступ. У системі ринкових відносин ефективність є основним критерієм і регулятором економіки. Проблема підвищення ефективності економіки актуальна як на макро-, так і на мікрорівнях, оскільки вона в цілому визначається ефективністю діяльності окремих економічних систем і господарюючих суб'єктів.

Загострення конкуренції на ринку зумовило необхідність розробки нових підходів до розвитку роздрібної торгівлі, підвищення її ефективності. У цих умовах особливості роздрібної торгівлі, як соціально орієнтованого суб'єкта ринкової економіки, дозволяють повною мірою використати і наповнити потенціал роздрібної торгівлі для забезпечення її конкурентоспроможності.

У сучасних наукових дослідженнях загальнови-значним є положення про те, що ефективність економічної системи має як економічний, так і соціальний аспекти і є соціально-економічною категорією, характерною для всіх типів розвитку суспільства. Проте у дослідженнях по-різному пояснюється зміст кожної з форм ефективності. Часто науковці економічну складову ефективності розглядають як то, де формуються результати праці [2], а соціальну – то, як використовуються ці результати [4]. Під економічним ефектом переважно розуміють ефект речових факторів виробництва [7], а під соціальним – ефект дії людського фактора [9]. Поширена також думка про соціальну ефективність як ефективність невиробничої сфери, на відміну від економічної ефективності, як ефективності матеріального виробництва [6]. Існують різні підходи до співвідношення та взаємозалежності економічної та соціальної складових ефективності.

Соціально-економічна складова ефективності роздрібної торгівлі є мало вивченою, а категорійно-понятійний апарат – недосконалим.

Економічна ефективність внутрішньої торгівлі часто ототожнюється з рентабельністю [1, 3, 10 та ін.], а соціальна – з послугою як такою [5, 8 та ін.]. Існують різноманітні підходи до визначення поняття ефективності роздрібної торгівлі. Зокрема, як найбільш повне задоволення попиту населення на товари при високому рівні якості торговельного обслуговування і раціональному використанні всіх ресурсів; максимальна ступінь задоволення потреб населення в товарах і послугах; максимізація пропорційної збалансованості платоспроможних суспільних потреб і товарного обігу по відношенню до швидкості їх задоволення і витрат сфери обігу і споживання; максимізація зростання обсягу і підвищення якості торговельних послуг по відношенню до витрат на їх надання.

Вивчення ефективності роздрібної торгівлі часто здійснюється як дослідження її складових: ефекту і витрат, їх співвідношень, залишаючи, таким чином, не вивченим питання, пов'язані зі встановленням форм прояву її ефективності

Метою статті є обґрунтування теоретичної сутності соціальної та економічної ефективності роздрібної торгівлі та виявлення взаємозв'язку між ними. Відповідно, завданнями дослідження є:

- запропонувати характеристику соціальної та економічної ефективності з урахуванням особливостей роздрібної торгівлі та її загального впливу на національну економіку;
- встановити критерії соціальної та економічної ефективності роздрібної торгівлі;
- виявити взаємозв'язок між соціальною та економічною ефективністю роздрібної торгівлі.

2. Виклад основного матеріалу. Здійснюючи просування товару від виробництва до кінцевого споживача, реалізуючи вартість товару і організо-

вуючи споживання, роздрібна торгівля, таким чином, сприяє створенню комплексу умов для росту суспільного виробництва і забезпечення життєдіяльності та інтелектуального розвитку індивідуумів, тобто загальних умов для зростання ефективності національної економіки і соціального прогресу суспільства. Тому ефективність роздрібної торгівлі в процесі відтворення проявляється в двох напрямках – економічному і соціальному, а також в їх тісному зв'язку та взаємозумовленості.

Оскільки основне економічне завдання роздрібної торгівлі в процесі відтворення полягає в прискоренні просування і реалізації товарів кінцевому споживачу, а також збереженні кількості та якості товарів і покращенні їх споживних властивостей, тому економічний результат (ефект) її діяльності проявляється в прирості валового внутрішнього продукту (ВВП) в суспільстві. У зв'язку з цим економічна складова ефективності роздрібної торгівлі на макрорівні припускає розгляд і оцінювання результатів її діяльності з точки зору економічної віддачі від вкладених в галузь ресурсів живої та матеріалізованої праці. На макрорівні економічна ефективність торгівлі характеризується рентабельністю, яка відображає результативність реального торговельно-виробничого процесу в кожний момент, коли він відбувається. Критерієм економічної ефективності роздрібної торгівлі може слугувати отримання максимального економічного ефекту на одиницю ресурсів (витрат) або досягнення максимальної економії живої та матеріалізованої праці на товарний обіг.

Економічна ефективність роздрібної торгівлі безпосередньо зумовлюється законом економії часу, а її рівень – швидкістю обороту товарів і повнотою використання внутрішніх резервів скорочення витрат (підвищення ефективності) за рахунок інтенсифікації торгово-виробничого процесу, зміцнення режиму економії, зростання трудової активності.

Соціальна складова ефективності роздрібної торгівлі проявляється у формуванні сукупної здатності робочої сили до високопродуктивної праці.

Соціальна ефективність роздрібної торгівлі включає характеристику та оцінювання її впливу на ступінь задоволення матеріальних потреб населення, що відображається у формі платоспроможного попиту на товари, соціально-побутових потреб, що виражаються в задоволенні людини своїм побутом і використанні неробочого часу. Варто зазначити, що реальний рівень споживання населенням матеріальних благ і соціально-побутових потреб зумовлюється не лише величиною реальних доходів населення, а й забезпеченістю доходів товарами потрібного асортименту і високої якості.

Оскільки соціальна ефективність роздрібної торгівлі є комплексом заходів матеріального та соціально-побутового характеру, спрямованих на формування якості життя, то як критерій соціальної ефективності можна використовувати ступінь задоволення платоспроможного попиту населення на товари при стабілізації або зниженні витрат часу населення на покупки. Цей критерій характеризується

двома узагальнюючими показниками: ступенем задоволення платоспроможного попиту та рівнем якості торговельного обслуговування населення.

Сформульований таким чином критерій соціальної ефективності роздрібної торгівлі, на нашу думку, найбільш повно відображає її соціальну роль у процесі відтворення і відповідає вимогам науково обґрунтованого оцінювання та прогнозування потреб населення в товарах і визначенні бюджету часу населення.

Між економічною і соціальною ефективністю роздрібної торгівлі існує зв'язок і взаємозумовленість. Причому границі між ними є досить умовними, рухомими, ці явища переходять одне в одне. Зростання економічної ефективності може призвести до зниження соціальної ефективності, і навпаки. В економічних явищах присутні соціальні елементи, а останні, у свою чергу, знаходяться під дією економічних явищ, оскільки суб'єктом усіх явищ є людина, яка, водночас, є об'єктом дії економічних, соціальних та інших суспільних відносин.

Економічні результати діяльності роздрібної торгівлі не роздільні від її соціальних результатів, а тому відмінності між економічною і соціальною її ефективністю не є абсолютними. Проте не можна їх і протиставляти. Підвищення економічної ефективності внутрішньої торгівлі без урахування її соціальної складової призведе до зниження (сповільнення) зростання ефективності в суміжних галузях єдиного господарського комплексу держави. З огляду на зазначене, соціальна складова ефективності роздрібної торгівлі по відношенню до економічної складової є домінуючою. Саме тому оцінювання і планування економічної ефективності торгівлі без урахування її соціальної складової будуть неповними, так само як розрахунок кількісних параметрів соціальної ефективності не відокремлений від економічної ефективності. Цей функціональний зв'язок і взаємозумовленість соціальних і економічних результатів виявляється в суті самої категорії ефективності суспільного виробництва.

Зазначений взаємозв'язок і залежність між економічною і соціальною ефективністю дозволяють зробити висновок про те, що ні економічна, ні соціальна ефективність повністю не обмежуються своєю природою, обидві інтегруються. Інтеграція економічної та соціальної ефективності роздрібної торгівлі призводить до того що неминуче створюється певне співвідношення між темпами їх росту, відбувається їх оптимізація. Завдання управління полягає в пошуку оптимального співвідношення між суто економічною та соціальною складовими ефективності, що дозволяє досягти безперервного і можливо, більшого росту однієї та іншої. Така збалансована і з економічної, і з соціальної сторін ефективність є соціально-економічною ефективністю.

Соціально-економічна ефективність є мірою результативності по відношенню до сукупного соціального і економічного ефекту її функціонування. При співставленні соціального і економічного ефектів, можна зробити висновок, що соціальний ефект є більш загальним і складним за змістом, а також багатограннішим за формою.

3. Висновки. Визначення, таким чином, сутнісних складових категорії ефективності роздрібно́ї торгівлі дає підстави зробити висновок про те, що, поперше, рентабельність роздрібно́ї торгівлі в процесі відтворення повинна бути націлена на кінцевий результат усього єдиного господарського комплексу держави; по-друге, основним критерієм ефективності роздрібно́ї торгівлі на макрорівні є критерій соціально-економічної ефективності. Критерій соціальної та економічної ефективності роздрібно́ї торгівлі по відношенню до критерію її соціально-економічної ефективності має локальний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк І. А. Управління прибутком [Текст] : наук. видання / І. А. Бланк. ; [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2007. – 768 с.
2. Вечканов Г. С. Актуальные вопросы управления экономикой и обществом [Текст] : монография / Г. С. Вечканов. – СПб. : Астерион, 2013. – 164 с.
3. Галенко В. П. Как эффективно управлять организацией? [Текст] : монография / В. П. Галенко, О. А. Страхова, С. И. Файбушевич. – М. : Бертон-Пресс, 2003. – 160 с.
4. Жигалов В. Т. Основи менеджменту і управлінської діяльності [Тест] : підручник / В. Т. Жигалов, Л. М. Шимановска. – К. : Вища школа, 2004. – 154 с.
5. Комаров В. Е. Эффективность и интенсификация непроизводственной сферы [Текст] : монография / В. Е. Комаров, В. Д. Улановская. – М. : Экономика, 1987. – 157 с.
6. Лановенко О. А. Социальная эффективность представления социальных услуг: критериальные показатели ее оценки / О. А. Лановенко. // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. (Серія Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи). – 2010. – Вип. 25. – С. 142-147.
7. Тэпман Л. Н. Риски в экономике [Текст] : науч. издание / Тэпман Л. Н.; [пер. с англ.] ; [под ред. проф. В. А. Швандара]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с.
8. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу [Текст] : монографія / Т. І. Ткаченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
9. Токарь Е. В. Теория и методология эффективности внутренней торговли на рынке потребительских товаров и услуг [Текст] : монография / Е. В. Токарь. – Белгород : Кооперативное образование, 2008. – 211 с.
10. Хейне П. Экономический образ мышления [Текст] : науч. издание / П. Хейне, П. Боуттке, Д. Л. Причитко ; [пер. с англ. 10-го изд.]. – М. : Вильямс, 2007. – 544 с.